

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Озерова Т.Я

Україна, м. Запоріжжя, Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Успішні зразки розширення інноваційної практики інклюзивного навчання в Україні, результати моніторингових досліджень щодо стану інклюзивної освіти Запорізької області [1, с. 10], емпіричні дослідження якості надання освітніх послуг з інклюзивного навчання в закладах освіти Запорізької області [2, с. 29] підтверджують ефективність розробленої та апробованої структурно-організаційної моделі інклюзивного навчання в закладах освіти в межах проведеного у 2016-2019 роках науково-педагогічного експерименту «Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області» [3], яка позитивно оцінюється всіма суб'єктами освітнього процесу. З прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 учні отримали можливість будувати власну освітню траєкторію, а діти з особливими освітніми потребами (ООП) - інтегруватися у життя звичайної школи. Саме в шкільному колективі формується особистість, яка здатна творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, адаптуватися до умов життя. А для дітей з особливими освітніми потребами формування життєвих компетенцій - це запорука їх соціалізації та інтеграції в суспільство.

Проте інфекційні захворювання, такі як COVID-19, можуть істотно впливати на умови, в яких ростуть і розвиваються діти. Карантинні заходи, такі як закриття шкіл і обмеження пересування, руйнують систему повсякденної та соціальної підтримки дітей, а також створюють нові стресові фактори для батьків й опікунів, яким, можливо, доведеться шукати нові варіанти догляду за дітьми або відмовитися від роботи [4]. Соціальна дистанція може мати негативні наслідки для добробуту, розвитку і адаптації

дітей до навчання в нових умовах, її соціалізації: ізоляція вдома, зміни в режимі дня (відсутність класного колективу), перехід до нової форми навчання (незрозуміла, незнайома, вчитель в екрані-монітора), розрив дружніх відносин (відсутність спілкування з друзями чи однолітками), порушення розпорядку дня (необхідність перебування в закритому просторі цілий день, незрозуміння причин залишатися вдома). Надзвичайно актуальним питання ізоляції є для дітей з особливими потребами (ОП). За даними дослідження «Sense» 50 % осіб з інвалідністю є постійно самотніми (діти з інвалідністю сиділи вдома й не навчалися в школах (або навчалися за індивідуальною формою навчання). Карантинні заходи знов обмежили можливості осіб з ООП відвідувати заклади освіти, спілкуватися з однолітками. Для розв'язання проблеми стигми та соціальної ізоляції в школах щодо забезпечення якісного інклюзивного навчання з урахуванням контингенту учнів, можливостей реалізації інноваційних технологій та інших особливостей за допомогою дружніх до дитини методів дистанційного навчання, таких як телебачення, радіо або он-лайн навчання для всіх дітей, забезпечуючи дітям з ООП контакти і спілкування з іншими дітьми.

Перехід на дистанційне навчання потребує перегляд навчальних підходів, методів і форм на предмет їх відповідності потребам і можливостям школярів. Обов'язково треба врахувати форму порушення дитини з ООП і можливості її комунікації для того, щоб вона продовжила навчання. Для успішного он-лайн інклюзивного навчання, соціалізації та реабілітації школярів висувуються додаткові вимоги, зумовлені специфікою навчальної діяльності, спілкування, побутової життєдіяльності учнів з ООП, а саме:

- перегляд індивідуальної програми розвитку (визначити навантаження для дитини на тиждень, теми уроків, які будуть опрацьовані, види підтримки дитини);
- співпраця з батьками дитини з ООП (спостереження за своєю дитиною за алгоритмом, рекомендованим шкільною командою супроводу, консультування з вчителем, фахівцями, підтримка і віра щодо сумісних

результатів навчання, забезпечення того, щоб інформація про захист та безпеку доходила до батьків і дітей таким чином, щоб обмежити паніку і стрес);

- особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учнів з ООП (варіатизація та індивідуалізація завдання, спостереження за роботою дітей, аналіз їхньої роботи);
- залучення шкільної команди супроводу для надання освітніх послуг (адаптація завдань для дитини з ООП, підбір та виготовлення навчальних інструментів, комунікативних карток, ведення документації, сумісне проведення он-лайн уроків, технічне ведення відеоконференцій, запис відеозанять для всіх дітей, зворотний зв'язок);
- проведення індивідуальних корекційно-розвиткових занять (спрямовуються на розвиток життєвих компетентностей: ставлення до власного здоров'я, розпізнавання симптомів та повідомлення про зміни в стані здоров'я; соціальна компетенція та побутового орієнтування в умовах домашнього середовища).

Таким чином,

- пандемія Covid – 19 та примусова соціальна дистанція, щоб зупинити розповсюдження коронавірусу, змінили спосіб життя сімей по всьому світу. Соціальна ізоляція є обтяжливою для всіх, особливо для дітей, які звикли спілкуватися з друзями чи однолітками, а для осіб з особливими освітніми потребами самоізоляція - ще один психологічний бар'єр на шляху до інтеграції в суспільство;
- право на здобуття повної загальної середньої освіти гарантується Державою незалежно від віку, статі, раси, кольору шкіри, стану здоров'я, інвалідності, особливих освітніх потреб, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, місця проживання, мови спілкування, походження, сімейного, соціального та майнового стану, складних життєвих обставин, наявності судимості, а також інших обставин та ознак (ст..7, ЗУ «Про повну загальну середню

освіту» від 16.01.2020). Під час карантину діти з ООП мають навчатися в інклюзивних класах (ст.26, «Про повну загальну середню освіту») разом з усіма, реалізуючи право на освіту;

- ефективна організація дистанційного навчання потребує перегляду навчальних підходів, технологій, методів і форм інклюзивного навчання на предмет їх відповідності потребам і можливостям дітей з ООП;
- формування життєвих компетентностей дітей з ООП набуває актуальності під час соціальної ізоляції, яка несе у собі більшу небезпеку для здоров'я, ніж інші загрози. Пояснити дітям поняття, як «епідемія», «надзвичайна ситуація», «коронавірус», «карантин», «медична маска», які правила поведінки під час карантину (дистанція між людьми, як мити руки, як одягати і носити медичну маску тощо), розпізнавання симптомів та повідомлення про зміни в стані здоров'я, захист та безпека від зараження, щоб обмежити паніку і стрес. Соціально-побутового орієнтування в умовах домашнього середовища розвиває навички дитини з самообслуговування, виконання хатньої роботи, допомога батькам тощо).

Інтегральний результат діяльності теоретиків і практиків педагогіки з різних країн: В.Бондар, І.Дмитрієвої, Л.Дробот, Н.Заплотинської, В.Засенко, С.Коноплястої, О.Кошелівської, В.Нечипоренко, В.Синьова, В.Тарасун, Л.Фомічова, О.Хохліна, М.Шульженко, Г.Бойко, Е.ДЖ.Ервін і Н.Кітнес, Л.Завірюха, А.Колупаєвої, М.Софій, А.Шевцова, Т.Гури та ін. у поєднанні з інноваційним досвідом науково-педагогічної спільноти, підтриманий сучасним розвитком ІТ-технологій набуває шаленого практико-зорієнтованого впровадження інклюзивного середовища в освітній процес. Так, серед освітян широкою популярності набуває досвід однієї з ТОП-50 учителів світу Global Teacher prize – 2020, керівниці інклюзивних проєктів ГО «Бачити серцем», експертки з інклюзії ГС «Освіторія» Наталею Гладких, кандидаткою педагогічних наук. На думку

Н.Гладких при розробці уроків необхідно пам'ятати, що кожна дитина, незалежно, чи вона має інвалідність, хоче, щоб у неї було повноцінне дитинство. У дитинства немає інвалідності. Кожна дитина хоче спілкуватися з іншими однолітками, гратися, відвідувати школу. Коли ми під час підготовки уроків будемо спиратися на те, що є дитина, а не є її особливі потреби, ми зможемо краще сприймати саму дитину й ефективніше будувати навчання [5]. Під час організації дистанційного інклюзивного навчання науковець пропонує використання освітніх програм, де вже є корекційні завдання, різні заняття, відеоуроки, а саме:

LearningApps.org

Childdevelop.com.ua

www.pedpresa.ua/vu

www.erudyt.net

www.osvita-omr.gov.ua

ua.mozaweb.com

www.ranok.com.ua

Prometheus.org.ua

Beclever.cc (багато завдань, особливо для початкової ланки)

Special-education-degree.net (є 12 програм для дітей з ООП, але тільки англійською мовою)

Pecs.in.ua (можна завантажувати реєси для дітей з аутизмом, роздруковувати їх, або перемальовувати)

Edugames.rozumniki.ua

Sensoria.in.ua (інтернет-магазин, де продають сенсорні обладнання для розвантаження дітей, і для їхнього заспокоєння; деяке обладнання можна зробити самостійно або порекомендувати батькам)

Dyvogra.com.uk (інтернет-магазин, у якому можна придбати картки візуальної підтримки навчання або завантажити електронні версії й роздрукувати)

Під час ізоляції важливо не залишати дитину на самоті, дати їй зрозуміти наскільки вона потрібна суспільству, педагогам, школі, друзям, намагатися постійно підтримувати зв'язок зі всім класом, а у разі відсутності технічних можливостей використовувати листування з учнями класу, вчителями зі словами віри, надії, поваги, очікування на зустріч тощо. Підтримка позитивного мікроклімату в своєму класі, тісні контакти з родинами учнів дозволяють педагогу актуалізувати свій особистий вплив на психологічний клімат у дитячому колективі, формування особистості кожного учня. Авторитет улюбленого педагога ефективно регулює взаємини між учнями, оскільки цілісне бачення структури та проблем дитячого колективу формується упродовж тривалого періоду повсякденного спостереження за дітьми - вчителю довіряють, у вчителя беруть життєві приклади. Саме життєві приклади, розмови про головне, про те, що турбує, що цікавить, що лякає, що приваблює, розвивають у дитини життєві навички, формують стереотип цінностей і відносин до життя. Розглядаючи роль вчителя, як ключову, у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, О.Таранченко і Ю.Найда виділяють його основні професійні компетенції, серед яких найважливішим є: здатність організувати курикулум й перегруповувати його навколо ключової інформації, понять і навичок; готовність вивчати учнів, прагнучі зрозуміти їх та визначити їхні індивідуальні особливості; готовність продумувати розподіл часу і гнучко його використовувати; здатність планувати різні способи досягнення спільної мети; здатність у процесі навчання створювати для учнів ситуацію успіху; здатність формувати в класі відчуття спільноти [6, с. 79-80]. В рамках (он-лайн) інклюзивного навчання важливо також розвивати в учнів особистісні якості, які, за свідченням педагогів і психологів, недостатньо сформовані у більшості дітей з особливостями психофізичного розвитку. До таких якостей відносяться впевненість у себе, особистісна незалежність і відповідальність. Найбільш ефективно їх розвитку сприяє використання

педагогами технології створення ситуації успіху. Г.Сазоненко вказує на такі приклади ситуації успіху: особлива допомога учню у підготовці уроків, надання матеріалів для виступу на відеоконференції, попередня підготовка учня до сприйняття складної теми, організація допомоги з боку сильного учня [7, с.173]. О.Петраускас зазначає: «Не потрібно боятися перехвалити дитину. Важливо побачити й відзначити кожне її досягнення, нехай зовсім незначне, посмішкою, лагідним словом. А якщо дитина з чимось не змогла впоратися, потрібно підбадьорити її, підтримати надію на успіх: «Спробуй ще! Завтра обов'язково це вийде!» І тоді наступного дня вона візьметься за це завдання не зі страхом, а з надією на успішне виконання.» [8, с.11].

Ще однією інваріантною проблемою інклюзивного навчання під час карантинних заходів є створення партнерських стосунків між школою та сім'ями. Педагогічним працівникам треба врахувати, що на соціально-економічний рівень життя більшості сімей вплинув COVID-19: на рівні громади – втрата довіри, боротьба за ресурси, обмежений доступ до послуг підтримки в суспільстві, навчання і місць для ігор; на рівні сім'ї – розлука з родиною, знижений доступ до соціальної підтримки, психологічний стрес, збільшений ризик насильства, побутової жорстокості, відсутність коштів для існування, порушення зв'язків у сім'ї і відсутність підтримки, страх перед хворобою; на рівні дитини – збільшений ризик жорстокості, нехтування, насильства, експлуатації, психологічного стресу і негативного впливу щодо дітей [4].

Як і будь-яке педагогічне явище, психолого-педагогічна допомога батькам має свою діалектику та оптимальну межу залучення батьків до навчального процесу дитини. Неприпустимим є прояв авторитаризму вчителів, негідне нав'язування ідеї не виконання батьківських обов'язків у претензійній формі, перекладання на батьків функцій шкільних фахівців у незрозумілому для них форматі та неможливості технічного виконання вимог. Педагог має доброзичливо переконати батьків у тому, що без їхньої допомоги, підтримки дитини під час дистанційного навчання неможливо

навчити дитину. Тільки постійне мотивування до спільного навчання, спілкування з батьками, розуміння потреб сім'ї, повага до честі і гідності всіх учасників освітнього процесу і професійні поради допоможуть створити партнерські стосунки між педагогами і батьками.

Отже, умовами набуття особистістю життєвої компетенції мають бути: сприятливі соціальні умови, нормальний психічний розвиток дитини, життєвий досвід, наявність спеціальних знань. Розглянувши деякі варіанти індивідуалізації освітнього процесу, забезпечення позитивного психологічного мікроклімату в інклюзивних дитячих колективах, адаптації матеріально-технічних умов організації освітнього процесу з урахуванням особливих потреб учнів та режиму роботи закладів освіти під час карантину, соціальної, психолого-педагогічної підтримки сімей, можна визначити пріоритети діяльності адміністрації та педагогічного колективу кожного інклюзивного навчального закладу, які мають вирішуватися системно, в контексті цілісної моделі діяльності та розвитку школи та потребують матеріально-технічної підтримки державою педагогічних працівників, освітньої мережі в контексті реформування освіти на шляху до євроінтеграції.

Враховуючи суспільну важливість проблеми розвитку інклюзивної освіти в Україні, роль Запорізької області у розробці та експериментальній перевірці базової моделі інклюзивного освітнього середовища з метою подальшого вивчення регіональної специфіки організації інклюзивної освіти, зокрема, необхідно проведення у 2020 році ґрунтового дослідження за темою: «Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку системи інклюзивного навчання на регіональному рівні»

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Авдеева, С, Волошина, Т, Шумада, Р.* Стан інклюзивної освіти в закладах освіти Запорізької області (2016-2019) / **Інклюзивна освіта Запорізького краю: здобутки та перспективи розвитку:** монографія / ред.: Т.Є.Гура, О.П.Аксьонова; ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОППО» ЗОР. – Запоріжжя: СТАТУС, 2019. – С. 10-28: іл, табл. – (Наукова книга)

2. *Озерова, Т.* Емпіричне дослідження якості надання освітніх послуг з інклюзивного навчання в закладах освіти Запорізької області / **Інклюзивна освіта Запорізького краю: здобутки та перспективи розвитку**: монографія / ред.: Т.Є.Гура, О.П.Аксьонова; ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОІППО» ЗОР. – Запоріжжя: СТАТУС, 2019. – С. 29-63: іл, табл. – (Наукова книга)
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.07.2016 р. № 836 «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» [Електронний ресурс] / **Міністерство освіти і науки України**. Офіційний веб-сайт.
4. *Технічна записка: Захист дітей під час пандемії коронавірусу, версія 1, березень 2019* [Електронний ресурс] **Альянс за захист дітей в гуманітарній діяльності**.
5. *Гладких, Н.* Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://nus.org.ua/articles/vak-povednaty-dvstantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/>
6. *Таранченко, О.* Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / О.М.Таранченко, Ю.М.Найда, загальна ред.: А.А.Колупаєва. – К. : АТОПОЛЬ, 2012. – С.120
7. *Сазоненко, Г.* Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею) / Г.С.Сазоненко. – К.: ГНОЗІС, 2004. – С. 173
8. *Петраускас, О.* Коли вчитися – хочеться / О.Петраускас. – Початкова освіта, 2006, №37 (373). – С. 9-11